

Ustawa z dn. 24 lutego 2006 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami

Ustawa z dn. 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw

Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy o muzeach

Ustawa z dn. 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw

Źródła niepublikowane

Materiały z konferencji naukowej „Prawna ochrona dziedzictwa kulturowego w Polsce – doświadczenia i wyzwania w XXI wieku”, Warszawa, 27 luty 2009
Ochrona dziedzictwa archeologicznego, Materiał szkoleniowy dla funkcjonariuszy policji, NID

Literatura i opracowania

Antoniak P., Cherka M., Elżanowski F.M., Wąsowski K.A., Ustawa o ochronie i opiece nad zabytkami, Komentarz, Warszawa 2010

Gadecki B., Komentarz do art. 109a ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami [w:] „Prokurator” 2009, nr 2 (38)

Karczmarek J., Zeidler K., Karnoprawna ochrona zabytków [w:] „Prokuratura i Prawo” 2004, nr 2

Kotowski W., Kurzępa B., Przestępstwa pozakodeksowe. Komentarz, Warszawa 2007

Księżopolska-Kukulski A., Dobra kultury jako przedmiot ochrony w prawie karnym [w:] „Prokurator” 2007, nr 2

Łuczak M., Policja w walce o zabytki. Zbiór zagadnień z przeciwdziałania przestępczości przeciwko zabytkom. Katalog zabytków i dzieł sztuki utraconych z województwa zachodniopomorskiego, Szczecin 2012

Olejniczak D., Zarys problematyki prawnej fałszerstw dzieł malarskich [w:] Prawo muzeów, red. J. Włodarski, K. Zeidler, Warszawa 2008

Sabaciński M., Dewastacja ruin zamku Goleś jako przyczynek do dyskusji o niszczeniu zabytków [w:] Kurier Konserwatorski, 6/2010

Adam Grajewski

Komenda Główna Policji

Problematyka zagrożeń dla dziedzictwa archeologicznego na przykładzie sprawy skarbu siekierek z epoki brązu z miejscowości Cholewy/Stary Łuszczewek, gm. Błonie

Każdego roku oprócz przypadkowych odkryć zabytków archeologicznych pojawiają się również informacje o odnalezieniu zabytków sakralnych czy archiwaliów. Bardzo często okolicznościom, w jakich dochodzi do odkrycia zabytków, towarzyszą prace remontowo-budowlane, działania związane z pracami leśno-rolniczymi lub przydomowymi pracami porządkowymi. Nie są to powszechne zdarzenia, stąd informacje o nich wzbudzają wiele emocji, często celowo podsycanych przez media. Wielokrotnie muzealnicy i służby konserwatorskie w pochlebnych słowach wyrażają zachwyt na temat tego typu rzadkich znalezisk. W ślad za tym idą również wyróżnienia dla uczciwych znalazców w postaci dyplomu lub nagrody pieniężnej. Niemal natychmiast takie zabytki są opracowywane naukowo i poddawane konserwacji. Oczywiście niewiele wiadomo na temat znalezisk poszukiwaczy amatorów, którzy robią to niezgodnie z prawem (Sabaciński 2014, 53-55). Jest to do tej pory nieznana liczba zna-

leżonych zabytków, jednak można przypuszczać, że przypadków takich jest bardzo dużo. Osoby zajmujące się tym procederem nie afiszują się swoimi znaleziskami, a zdobyte trofea często trafiają do ich prywatnych kolekcji, niejednokrotnie stanowiąc również przedmiot obrotu handlowego. Pomimo nielegalnego wejścia w ich posiadanie, zainteresowanie i zapotrzebowanie na tego typu zabytki wśród innych kolekcjonerów jest bardzo duże. Takie odkrycia mogą być bardzo cenne, jednak ani nauka, ani muzea nie będą z nich miały pożytku zwłaszcza, że bez kontekstu takie przedmioty nie posiadają już swojej wartości. Niemal we wszystkich przypadkach przestają być nośnikami informacji, którą potrafią odczytać jedynie archeolodzy. Omawiana poniżej sprawa doskonale pokazuje ile zagrożeń czyha na dziedzictwo archeologiczne w Polsce, obnażając również bezsilność służb konserwatorskich.

Sprawa odkrycia skarbu, która jest przedmiotem niniejszej publikacji, ma swój początek w lipcu 2015 roku. Najpierw o znalezieniu siekierki zostało poinformowane Państwowe Muzeum Archeologiczne w Warszawie (PMA). Po konsultacji z pracownikami PMA sprawa została przekazana dalej. Na początku lipca do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Warszawie wpłynęła informacja od mieszkańca okolic Warszawy o przypadkowym odkryciu zabytków archeologicznych w postaci 22 siekierki brązowych i 2 bransolet z brązu. Zawiadamiający oznajmił, że skarb siekierki został znaleziony w jednym miejscu, na lewym brzegu rzeki Utraty w pobliżu wsi Cholewy i Stary Łuszczewek, na głębokości około 10 cm pod ziemią. Poinformował również, że było to wynikiem przypadkowego znaleziska, do którego doszło podczas poszukiwania robaków służących jako przynęta do łowienia ryb w rzece.

Znalazca był zainteresowany nagrodą, jaka przysługuje za przypadkowe znalezienie zabytku archeologicznego. Po otrzymaniu tej informacji zajmujący się archeologią pracownicy WUOZ w Warszawie udali się na miejsce znaleziska, dokonując tam oględzin terenowych. Jednocześnie sporządzili protokół przekazania przypadkowo znalezionych zabytków w ilości 24 siekierki z brązu oraz 3 fragmentów bransolet oraz przeprowadzili oględziny przekazanych przez znalazcę siekierki. Przekazane siekierki należały do grupy siekierki z tulejką. W trakcie oględzin stwierdzono, że były one stosunkowo dobrze zachowane. W drugiej połowie lipca 2015 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie wydał decyzję o przekazaniu w depozyt znalezionego skarbu do Państwowego Muzeum Archeologicznego w Warszawie, co uczyniono sporządzając protokół przekazania. W październiku 2015 roku Wojewódzki Konserwator Zabytków w Warszawie zwrócił się do Ministra Kultury i Dziedzictwa

Narodowego z wnioskiem o przyznanie dla znalazcy zabytku archeologicznego nagrody. W ślad za tym, w lutym 2016 r., opracowano ekspertyzę archeologiczną i wycenę znalezionego skarbu. Na podstawie otrzymanych dokumentów potwierdzono wartość naukową, artystyczną i historyczną oraz oszacowano wartość materialną odnalezionego skarbu. Odkryte przedmioty datowano na druga połowę IV okresu epoki brązu. Wszystko wskazywało na to, że na podstawie przepisów rozporządzenia Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych przypadkowy znalazca otrzyma nagrodę¹. Odkryte przedmioty posiadały olbrzymią wartość historyczną i naukową. Ze względu na dużą liczbę zabytków pochodzących z jednego miejsca przedmioty zostały określone mianem skarbu. Odkrycie takiego zespołu zabytków jest zjawiskiem niezwykle rzadkim, co istotnie podnosi wartość znaleziska. Niewątpliwie cały zbiór stanowi dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury. Zaprezentowana przez znalazcę obywatelska postawa oraz chęć, poprzez przekazanie całego znalezionego depozytu, wzbogacenia zasobów dziedzictwa narodowego bez wątplenia zasługiwała na wyróżnienie. Niewątpliwie omawiana sprawa była wyjątkowa, jednak jej finał miał nieco inne zakończenie, na co wpływ miały działania Policji wymierzone w osoby zajmujące się przestępczością przeciwko zabytkom, a w szczególności nielegalnym obrotem i poszukiwaniem zabytków archeologicznych.

W tym miejscu zasadnym jest nawiązanie do prowadzonej przez Prokuraturę Rejonową w Brzezinach sprawy okradania i niszczenia stanowisk archeologicznych, w której czynności podjęto niezwłocznie po ukazaniu się na forach internetowych filmów z terenu powiatu brzezińskiego. Przedmiotowe filmy przedstawiały zorganizowaną grupę osób, która nielegalnie prowadziła poszukiwania zabytków na stanowisku archeologicznym. Przedstawiona na filmach grupa prowadziła również poszukiwania na terenie innego województwa, w pobliżu zabytkowego kościoła w Starym Gralewie oraz miejscach potyczek wojennych w okolicy Sochaczewa i Wyszogrodu. Nielegalna eksploracja wykonywana była bez wymaganego przez ustawę pozwolenia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków i zgody właściciela nieruchomości. Ze wstępnej analizy materiału filmowego wynikało, że osoby widniejące na filmach mogą przywłaszczać sobie zabytki pochodzące z nielegalnie prowadzonych wykopalisk, a jednocześnie, rozkopując stanowiska archeologiczne, doprowadzać do niszczenia lub uszkodzenia zabytków, co stanowi naruszenie przepisów kar-

¹ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 nr 71 poz. 650).

Zabytkowe przedmioty – w tym siekiery z brązu oraz wykrywacz metalu, zabezpieczone przez Policję w mieszkaniu osoby dokonującej nielegalnych poszukiwań zabytków (fot. A. Grajewski), 2016

Zabytkowe przedmioty – w tym siekiery z brązu oraz wykrywacz metalu, zabezpieczone przez Policję w mieszkaniu osoby dokonującej nielegalnych poszukiwań zabytków (fot. A. Grajewski), 2016

Rękojeść miecza z okresu wczesnego żelaza, określaną okresem balsztackim z ok. 750-550 lat p.n.e., wydobyta w powiecie choszczeńskim, zatrzymana przez policjantów KWP w Szczecinie w Gorzowie Wielkopolskim (fot. M. Łuczak), 2016

nych, takich jak art. 108 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami i art. 294 § 2 kodeksu karnego oraz art. 284 § 3 k.k. w związku z art. 35 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ponadto, zgodnie z obowiązującymi na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej aktami prawnymi oraz umowami międzynarodowymi (Dyrektywa Rady 93/7/EWG z 15.03.1993 r., Europejska Konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego La Valetta z 16.01.1992 r.), zabytki archeologiczne są wyłączone z obrotu handlowego i jako dobro kultury narodowej państwa, z którego pochodzą stanowią własność Skarbu Państwa. Dodatkowo, po zapoznaniu się z zamieszczonymi w internecie filmami, ustalono, że grupa znajduje również przedmioty przypominające amunicję karabinową i pistoletową, w tym pocisk artyleryjski z II Wojny Światowej. Nielegalne posiadanie i przechowywanie takich przedmiotów bez wymaganego pozwolenia stanowi przestępstwo z art. 263 § 2 k.k. lub z art. 171 k.k.

W trakcie podjętych przez łódzkich funkcjonariuszy czynności ustalono tożsamość jedenastu mężczyzn występujących na zamieszczonych w internecie filmach, których w kwietniu i październiku 2016 roku zatrzymano. Byli to mieszkańcy Łodzi, Włocławka i okolic Warszawy. Podczas przeszukania w miejscach ich zamieszkania zabezpieczono szereg wykopanych zabytków, w tym archeologicznych z różnych okresów historycznych, od okresu brązu, średniowiecza do nowożytności. Ujawniona została również amunicja różnego kalibru, posiadana bez wymaganego pozwolenia. W sprawie postawiono zarzuty z art. 108 u.o.o.z., art. 284 k.k. i art. 263 § 2 k.k. w związku z art. 35 u.o.o.z. Podczas przeszukania w miejscu zamieszkania jednego z zatrzymanych, oprócz innych wykopanych zabytków, ujawniono skarb składający się z 25 siekierek i 2 bransolet z epoki brązu. Szybko ustalono, że ten sam mężczyzna kilka miesięcy wcześniej powiadomił o przypadkowym znalezisku i przekazał Konserwatorowi Zabytków w Warszawie podobny skarb. Wszystko wskazywało na to, iż mogła to być pozostała część skarbu przekazanego wcześniej Mazowieckiemu Wojewódzkiemu Konserwatorowi Zabytków, który wówczas składał się z 24 siekierek i z 3 bransolet z epoki brązu, i miał być odkryty „przypadkowo podczas poszukiwania robaków na ryby”. W 2015 roku na wniosek konserwatora Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który posiadając wiedzę, że jest to cały, uczciwie przekazany i przypadkowo odkryty skarb, przeznaczył dla znalazcy nagrodę pieniężną. Zabezpieczony w październiku 2016 przez Policję zbiór składał się z 25 siekierek i 2 tordowanych masywnych bransolet (naramienników). Przedmioty te posiadają niezwykle dużą wartość historyczną i naukową. Zabezpieczone siekierki również należały do grupy siekierek z tu-

lejką. Należy również zwrócić uwagę, że były one stosunkowo dobrze zachowane. Wszystkie siekierki ze skarbu odebranego mieszkańcowi Błonia datować można na IV okres epoki brązu. Obręcze tordowane, określane jako bransolety, wykonane były z grubego, masywnego pręta o kwadratowym przekroju, o jednokierunkowym słabym skręceniu także zostały datowane na IV okres epoki brązu. W związku z ujawnieniem nowych okoliczności decyzja o wypłaceniu nagrody została cofnięta, a zatrzymany może odpowiadać karnie również za wprowadzenie organu w błąd w celu osiągnięcia korzyści w postaci nagrody od Ministra Kultury². Można zakładać, że cały skarb liczył co najmniej 49 siekierek brązowych oraz 4 bransolet z brązu. Niestety nie można wykluczyć, że w miejscu ich pierwotnego odkrycia znajdowały się również inne zabytki. Sprawa ta rzuciła nieco inne światło na dostępne możliwości weryfikacji okoliczności znalezienia zabytku archeologicznego, a co za tym idzie ujawniła niedoskonałości mechanizmu przyznawania nagród. Poszukiwacze zabytków po raz kolejny ukazali się w złym świetle, w konsekwencji uzasadniając podejmowanie przez Policję i służby konserwatorskie działań w celu zwalczania nielegalnych poszukiwań i obrotu zabytkami pozyskanymi niezgodnie z prawem.

Jak wynika z obowiązujących przepisów prawa, w sytuacji przypadkowego znalezienia zabytku archeologicznego, znalazca powinien zabezpieczyć znalezisko, oznakować miejsce jego znalezienia i powiadomić właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta burmistrza lub prezydenta miasta. Stanowi o tym wprost art. 33 u.o.o.z. Nie należy się obawiać żadnych sankcji z tego tytułu, ponieważ za odnalezienie zabytku zgodnie z obowiązującymi przepisami można otrzymać nagrodę. Analogicznie należy postąpić w przypadku znalezienia zabytku w trakcie prowadzonych robót budowlanych lub ziemnych, co wynika z art. 32 u.o.o.z. W tym wypadku należy wstrzymać wszelkie roboty mogące uszkodzić zabytek, następnie zabezpieczyć znalezisko, oznakować miejsce jego znalezienia i także powiadomić właściwego wojewódzkiego konserwatora zabytków, a jeśli nie jest to możliwe, właściwego wójta burmistrza lub prezydenta miasta. Zgodnie z art. 34 u.o.o.z. osobom, które odkryły, bądź przypadkowo znalazły zabytek archeologiczny, przysługuje nagroda pod warunkiem, że dopełniły one obowiązków określonych odpowiednio w art. 32 ust. 1 lub w art. 33 ust. 1 u.o.o.z. Należy pamiętać, że warunkiem koniecznym do otrzymania ww. nagrody jest zabezpieczenie miejsca znalezienia oraz powiadomienie o znalezisku właściwych

² Sprawa PR 1Ds.68.2016 prowadzona przez Prokuraturę Rejonową w Brzezinach.

organów³. W przypadku wątpliwości dotyczących odkrycia zabytku, znalazca może również zwrócić się do pracowników najbliższego muzeum lub Policji, którzy pomogą i doradzą co należy w takim wypadku zrobić. Konserwator wojewódzki, jeżeli zostały spełnione wszystkie wymogi, może wystąpić do Ministra Kultury o nagrodę dla znalazcy⁴. Podczas omawiania powyższej sprawy należy również przywołać inne przepisy ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Zgodnie z art. 36 u.o.o.z. prowadzenie badań archeologicznych, jak i poszukiwanie zabytków, w tym również archeologicznych, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków⁵. Brak wymaganego ustawowo pozwolenia albo prowadzenie poszukiwań wbrew jego warunkom jest naruszeniem art. 111 u.o.o.z. stanowiącym wykroczenie. W przypadku, gdy poszukiwania obejmują tereny, na których znajdują się stanowiska archeologiczne oraz, gdy są nimi miejsca związane z ważnymi wydarzeniami historycznymi, jak mogiły czy pola bitew, wówczas możemy mieć do czynienia z przestępstwem niszczenia i przywłaszczenia zabytków. Osoba, która w sposób nieuzasadniony badaniami naukowymi, rozkopuje stanowiska archeologiczne doprowadza do uszkodzenia zabytków, co prowadzi do bezpowrotnego zniszczenia nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów rąk ludzkich. Nie ma to nic wspólnego z definicją prawną badań archeologicznych. Opisane powyżej zachowanie wypełnia znamiona przestępstwa z art. 108 u.o.o.z. zagrożonego karą od 3 miesięcy do 5 lat pozbawienia wolności. W sytuacji, gdy przez nielegalne wykopaliska, zostanie zniszczone miejsce bądź przedmiot stanowiący dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury, mamy do czynienia z naruszeniem art. 294 § 2 kodeksu karnego, stanowiącym typ kwalifikowany określony przez katalog przestępstw w § 1 art. 294 k.k., w skład którego – oprócz art. 288 k.k. niszczenia lub uszkodzenia mienia – wchodzi również przestępstwo kradzieży art. 278 k.k. Przepis ten zastosowany w przypadku dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury wyraźnie zaostrza sankcję karną od roku do 10 lat pozbawienia wolności (Bernatek-Zaguła 2012, 135-149)⁶. Osoby nielegalnie pozyskujące przedmioty podczas poszukiwań prowa-

³ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (Dz. U. Nr 162 poz. 1568).

⁴ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 nr 71 poz. 650).

⁵ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, (Dz. U. Nr 162 poz. 1568). Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. 2017 poz. 1265).

⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny, (Dz. U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).

dzonych bez wymaganego przez ustawę pozwolenia, dopuszczają się przestępstwa przywłaszczenia tych przedmiotów na szkodę Skarbu Państwa. Takie działanie jest niezgodne z normą prawną zawartą w z art. 284 k.k. (Grzeško-wiak et al. 2014, 974-975)⁷. Powyższe pozostaje w związku także z art. 35 ust. 1 i 2 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, według którego znalezione przedmioty, co do których można przypuszczać, że stanowią zabytek archeologiczny, należą do Skarbu Państwa (art. 284 k.k. w zw. z art. 35 u.o.o.z.). Przedmioty będące zabytkami archeologicznymi wyłączone są z obrotu handlowego, natomiast ich nielegalne nabycie i posiadanie jest przestępstwem. Wykopywanie zabytków archeologicznych z ziemi, pozbawiające ich kontekstu historycznego, brak odpowiedniego opracowania naukowego i poddania konserwacji również można zakwalifikować jako niszczenie zabytku. Taki nieprofesjonalny i rabunkowy sposób działania doprowadza do niszczenia zabytków nieruchomych w postaci stanowisk archeologicznych. Rozkopywanie i naruszanie warstw stratygraficznych na stanowiskach archeologicznych w celu pozyskiwania zabytków, także jest naruszeniem art. 108 u.o.o.z. zagrożonego karą do 5 lat pozbawienia wolności (Gadecki 2014, 16)⁸. Wszystkie zabytki archeologiczne, zgodnie z art. 6 u.o.o.z. niezależnie od ich stanu zachowania podlegają ochronie i opiece. Poszukiwacze zabytków po ich wydobyciu bardzo często nie zabezpieczają ich w sposób należyty przed uszkodzeniem. Większość z nich, po wyjęciu z ziemi, nie zostaje profesjonalnie zakonserwowana. Przedmioty wykonane z metali narażone są w takim przypadku na bezpośrednie działanie czynników zewnętrznych i postępującą korozję. Działania związane z nielegalnym wydobywaniem tych przedmiotów nieodwracalnie powodują, że przedmioty, które w kontekście kulturowym były świadectwem zwyczajów, zdarzeń historycznych i działań gospodarczych stały się przedmiotami obdartymi z tych informacji. O znaczeniu i wartości zabytków archeologicznych decyduje przede wszystkim kontekst ich znalezienia, należy więc uznać, że sposób wydobywania stanowi o ich wartości dla dziedzictwa. Dotyczy to także, o czym nie należy zapominać, przedmiotów pochodzących z okresu II Wojny Światowej, które również są zabytkami i stają się przedmiotem przestępczej działalności. Znajdowane w dużej ilości militaria i przedmioty stanowiące wyposażenie żołnierza mogą spełniać definicję zabytku. Znajdując się pod powierzchnią ziemi, także posiadają ścisłe powiązanie z nawarstwieniem kulturowym wpisując się w prawną definicję zabytku archeologicznego. Bezwzględnie

⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny, (Dz. U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).

⁸ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (Dz. U. Nr 162 poz. 1568).

jednak każdy przypadek takiego znaleziska, moim zdaniem, należy poddać osobnej analizie. Osoby, które są kompetentne do dokonywania kwalifikacji tych przedmiotów to przede wszystkim konserwatorzy zabytków i archeolodzy, w tym głównie tacy, którzy specjalizują się w okresie z którego pochodzi odkryty zabytek (Rudnicki et al. 2016, 374; Trzeciński 2008, 28–36). Nie mogą to być poszukiwacze, ponieważ wielokrotnie poza pojedynczymi przypadkami, nie mają do tego odpowiedniego wykształcenia lub wiedzy. Ponadto, na podstawie przedstawionej sprawy można stanowczo stwierdzić, że niektórzy pomimo pozoracji dobrych intencji, nie mogą być godni zaufania. Proceder, który jest związany z nielegalnym poszukiwaniem zabytków posiada znamiona przestępstwa i w żaden sposób nie jest związany z badaniami archeologicznymi, ani ekshumacjami (Ogrodzki 2010, 9–10). Dodatkowo należy również zwrócić uwagę, że nielegalne posiadanie broni i amunicji znalezionej lub wykopanej pomimo, iż spełnia definicję zabytku, zgodnie z art. 263 § 2 k.k. jest przestępstwem. Na posiadanie broni również w celach kolekcjonerskich, co wynika z przepisów ustawy o broni i amunicji, wymagane jest pozwolenie⁹. Posiadanie bez pozwolenia elementów broni palnej i amunicji nie jest jedynym problemem, ponieważ na terenach niegdyś objętych działaniami wojennymi do tej pory znajdowane są materiały niebezpieczne w postaci różnego rodzaju min, granatów i pocisków artyleryjskich. Pomijając to, że znaleziska te mogą stanowić realne zagrożenie dla życia i zdrowia, ich posiadanie i przechowywanie stanowi przestępstwo z art. 171 k.k. Należy w tym przypadku zaznaczyć, że niektóre z tych przedmiotów, abstrahując od zakazu ich posiadania, z uwagi na posiadane cechy i miejsce odkrycia również mogą spełniać definicję zabytku, a tym bardziej zabytku archeologicznego opisanego w art. 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Zupełnie innym zagadnieniem, chociaż wielokrotnie mającym związek z nielegalnym poszukiwaniem zabytków, jest okradanie mogił lub grobów wojennych. Przestępstwo to jest bardzo trudne do ujawnienia i udowodnienia. Przyczyną tego faktu jest przede wszystkim sposób działania sprawców i lokalizacja miejsca dokonywania przestępstwa. Głównie przyczynia się do tego umiejscowienie mogił i cmentarzy wojennych, które często są oddalone od skupisk ludzkich. Sprawę komplikuje również fakt, iż niektóre miejsca pochówku do tej pory są nierozpoznane lub zupełnie powierzchwnie nieczytelne. Zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie przepisami prawa, każde bezpodstawne

⁹ Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji, (Dz. U. z 1999 r. Nr 53, poz. 549), Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny, (Dz. U. z 1997 r. nr 88, poz. 553).

wyjmowanie zwłok lub szczątków ludzkich z grobu lub innego miejsca spoczynku zmarłego jest czynem zabronionym, którego sprawca wypełnia znamiona przestępstwa z art. 262 § 1 k.k. O przypadku bezpodstawnego wyjęcia z grobu mówimy w sytuacji, gdy jest to wykonywane bez stosownych pozwoleń i postanowień określonych przez obowiązujące akty prawne, do których wydawania uprawnieni są prokurator, sąd, Prezes Instytutu Pamięci Narodowej lub konserwator zabytków. Bezwzględnie nie można takiego procederu nazywać ekshumacją. Pojęcie znieważenia, w przywołanym wyżej kontekście, realizują również takie zachowania jak zmiana ustalonego położenia zwłok i przeznaczenia grobu oraz rozkopanie grobu. Zgodnie z obowiązującymi przepisami kodeksu karnego ograbianie zwłok, grobu lub innego miejsca spoczynku zmarłego jest przestępstwem, o czym stanowi art. 262 § 2 k.k. (Grześkowiak et al. 2014, 974–975; Stefański 2004, 19–28)¹⁰. Zauważyć należy, że miejsca pochówku poległych żołnierzy, takie jak cmentarzyska z minionych epok, również posiadają cechy zgodne z definicją zabytku (Gadecki 2014, 41; Grajewski 2016, 87–102).

Wracając do tematu nagród za znalezienie zabytku należy podkreślić, że osobom, które znalazły zabytek archeologiczny w trakcie nielegalnych poszukiwań nagroda pieniężna, ani dyplom się nie należy. Osoby, które posiadają indywidualne pozwolenie na poszukiwanie zabytków również nie powinny otrzymać nagrody, ponieważ w trakcie swoich poszukiwań nie dokonały odkrycia, gdyż nie prowadziły robót budowlanych lub ziemnych oraz nie znalazły przypadkowo zabytku, bowiem świadomie i zgodnie z warunkami pozwolenia dokonywały jego poszukiwań (Michalak et al. 2016, 193–196). Ponadto ustawodawca w art. 34 ust. 2 u.o.o.z. wskazuje, iż nagrody nie przyznaje się osobom zajmującym się zawodowo badaniami archeologicznymi lub zatrudnionym w grupach zorganizowanych w celu prowadzenia takich badań. Szczegółowe kwestie dotyczące warunków i trybu przyznawania nagród zostały określone w rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 roku w sprawie nagród za odkrycie i znalezienie zabytków archeologicznych oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 lipca 2015 roku w sprawie nagród za znalezienie zabytków i materiałów archiwalnych (Rudnicki et al. 2016, 366–574).

Niestety jak zostało wspomniane na wstępie, odnalezienie i zgłoszenie zabytku, a w ślad za tym złożenie wniosku o nagrodę, jest zjawiskiem marginalnym. Dowodem tego jest przedstawione zestawienie z lat 2009–2016 (Tab.1.).

¹⁰ Informacje z mediów na temat nieprawidłowości podczas ekshumacji, źródło Internet: <http://wisla.naszemiasto.pl/archiwum/ekshumacji-zolnierzy-niemieckich-dokonano-wbrew-wszelkim,1450136,art,t,id,tm.html>, (Dostęp 28.03.2017r.).

Analizując dane dotyczące złożonych wniosków o nagrody za odnalezienie zabytku można stwierdzić, że ich ilość pomimo, iż jest bardzo mała, w ostatnich latach wzrasta. Jednak w żaden sposób nie można oszacować i tabelarycznie pokazać strat jakie ponosi Dziedzictwo Narodowe przez nielegalne poszukiwania zabytków, a co się z tym wiąże nielegalny obrót tymi zabytkami (Sabaciński 2014, 53-55)¹¹. Jest to proces, który zachodzi bez żadnej kontroli. Pomimo działań Policji i prokuratury nadal ujawniane przestępstwa stanowią tylko fragment wierzchołka góry lodowej, z którą możemy mieć do czynienia. W 2015 roku na podstawie danych policyjnych stwierdzono 1063 przestępstwa, w których przedmiotem zamachu były dobra kultury. W tej liczbie 92 stanowiły przestępstwa ścigane w oparciu o ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Porównując liczbę przestępstw stwierdzonych w 2015 roku w stosunku do 2014 roku można wskazać, że było ich o 232 mniej (Wicik 2017, 12-13). Jednak nie są to dane rzetelnie odzwierciedlające skalę tego zjawiska. Omawiając sprawę skarbu z miejscowości Cholewy/Stary Łuszczewek można z całą odpowiedzialnością stwierdzić, że nielegalne poszukiwania zabytków stanowią obecnie realne zagrożenie dla dziedzictwa archeologicznego. Brak dokładnej dokumentacji uniemożliwia lub znacznie ogranicza ustalenia wzajemnych relacji warstw antropogenicznych i zabytków ruchomych powodując utratę danych naukowych, a zatem niszczenie zabytku archeologicznego. Analizując okoliczności sprawy obecnie nie jesteśmy w stanie z całą pewnością stwierdzić, jakie inne artefakty kryło miejsce, w którym zdeponowane były przedmiotowe siekierki. Nie ulega wątpliwości, że największym problemem, obok samego zniszczenia stanowiska archeologicznego, jest brak informacji o zabranych stamtąd przedmiotach czego przykładem jest omawiany przypadek.

¹¹ Informacje otrzymane z Narodowego Instytutu Dziedzictwa.

Tab. 1. Liczba wniosków o nagrody za odkrycie zabytku archeologicznego okres 2009-2016 r.

Rok	Ilość wniosków
2009	6
2010	3
2011	4
2012	9
2013	5
2014	14
2015	11
2016	27

Bibliografia

- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych (Dz. U. 2004 nr 71 poz. 650).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z 22 czerwca 2017 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz.U. 2017 poz. 1265).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny, (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2204 z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 21 maja 1999 r. o broni i amunicji, (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 1839).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. (t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2187 oraz Dz. U. z 2018 r. poz. 10).
- Bernatek-Zagula Izabela. 2012. Prawna ochrona dóbr kultury – problemy terminologiczne. [w:] Przegląd prawa konstytucyjnego nr 2012/4, s. 135-149.
- Gadecki Bartłomiej. 2014. Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Art. 108-12. Przepisy karne. Komentarz. Warszawa, s. 16.

- Grajewski Adam. 2016. Problematyka prawno kryminalistyczna okradania oraz nielegalnych ekshumacji grobów wojennych. [w:] *Przestępczość przeciwko dziedzictwu kulturowemu. Diagnoza, zapobieganie, zwalczanie.* (red.) Trzciński Maciej, Jakubowski Olgierd, Wrocław, s. 87-102.
- Grześkowiak Alicja, Wiak Krzysztof. 2014. (red.), *Kodeks karny. Komentarz.* Warszawa, s. 974-975.
- Michalak Anna, Ginter Artur. 2016. *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Komentarz.* Warszawa: 193-196.
- Ogrodzki Piotr. 2010. *Przestępczość przeciwko zabytkom, krótka charakterystyka problemu. Stan na rok 2010,* [w:] *Cenne, bezcenne/utracone.* Wydanie specjalne, Warszawa 2010, s. 9-10.
- Rudnicki Grzegorz, Rudnicka Jolanta, Rudnicki Stanisław. 2016. *Kodeks cywilny. Komentarz. Tom II. Własność i inne prawa rzeczowe.* (red.) Gudowski Jacek. Warszawa: s. 374, 366-574.
- Sabaciński Marcin. 2014. Nagrody za odkrycia. O uprawnieniach znalazców zabytków w teorii i w praktyce. [w:] *Cenne, bezcenne, utracone.* Nr 1/78-2/79, str. 53-55.
- Stefański Ryszard Andrzej. 2004. Przestępstwo znieważenia zwłok, prochów ludzkich lub grobu (art. 262 k.k.). *Prokuratura i Prawo*, nr 10, 2004, s. 19-28.
- Trzciński Maciej. 2008. Nagroda pieniężna czy znaleźne – problem z określeniem właściwej gratyfikacji za odkrycie bądź znalezienie zabytku, *Przegląd Legislacyjny* 2008 , nr 2, s.28-36.
- Wicik Aleksandra. 2017. Operacja „Pandora”. [w:] *Policja* 997. Nr 3(144), str. 12-13.